

Soạn bài Ca dao than thân yêu thương tình nghĩa - Ngữ văn 10

Câu 1. Bài ca dao 1,2

a. Hai lời than thân đều mở đầu bằng *Thân em như ...* với âm điệu xót xa, ngậm ngùi. Người than thân là ai và thân phận họ như thế nào?

b. Thân phận có nét chung nhưng nỗi đau của từng người lại có những sắc thái riêng, được diễn ra bằng những hình ảnh so sánh, ẩn dụ khác nhau. Anh chị cảm nhận được nỗi đau gì qua mỗi hình ảnh?

Trong nỗi đau đó ta vẫn thấy nét đẹp của họ. Đó là nét đẹp gì và nó được ẩn chứa trong lời than thân như thế nào?

Trả lời:

a.

Hai lời than thân này đều có hình thức mở đầu là cụm từ "thân em như..." kèm theo một âm điệu ngậm ngùi, xa xót. Có thể xác định đây là lời than của những cô gái đang đến độ xuân thì. Tuy có phẩm chất đẹp thế nhưng vẻ đẹp ấy lại không được nâng niu và trân trọng. Họ không thể tự quyết định được tương lai và hạnh phúc của mình. Họ khát khao và chờ mong nhưng vẫn phải gửi cuộc sống của mình cho số phận.

b.

- Bài 1:

"Thân em như tấm lụa đào

Phất phơ giữa chợ biết vào tay ai?"

=> Biểu thị nỗi đau của người con gái đẹp (được ví như tấm lụa đào) không biết sẽ phải lấy người chồng như thế nào. Đây cũng là nỗi đau của những thân phận con người bị rẻ rúng, bị coi như món hàng, đem ra để mua bán, đổi chác. Nét đẹp của người con gái trong câu ca này mang màu sắc sang trọng, cao quý, kiêu kì (được ví như tấm lụa đào).

- Bài 2:

"Thân em như củ ấu gai

Ruột trong thì trắng vỏ ngoài thì đen

Ai ơi nếm thử mà xem

Nếm ra mới biết rằng em ngọt bùi"

Soạn bài Ca dao than thân yêu thương tình nghĩa - Ngữ văn 10

Nỗi đau của người con gái lại được biểu hiện trong hoàn cảnh không được đánh giá đúng mức chỉ vì hình thức bên ngoài xấu xí (như củ ấu). Sự trái ngược giữa hình thức với nội dung "*Ruột trong thì trắng, vỏ ngoài thì đen*" khiến cho cô gái bị hiểu nhầm (Tuy nhiên, cũng có thể hiểu đây là một cách nói khiêm nhường cốt để nhấn mạnh vẻ đẹp bên trong).

=> Nét đẹp của cô gái trong bài ca này chủ yếu nhấn mạnh vẻ đẹp nội tâm.

Câu 2. Bài ca dao 3.

a. Cách mở đầu bài ca dao này khác gì với hai bài ca dao trên? Anh (chị) hiểu từ "ai" trong câu "*Ai làm chua xót lòng này, khế ơi!*" như thế nào?

b. Mặc dù lỡ duyên nhưng vẫn thủy chung. Điều đó được nói lên bằng hệ thống so sánh, ẩn dụ như thế nào? Vì sao tác giả dân gian lại lấy những hình ảnh thiên nhiên, vũ trụ để khẳng định tình nghĩa của con người.

c. Phân tích để làm rõ vẻ đẹp câu thơ cuối.

Trả lời:

a.

- Trong ca dao, mô típ dùng từ "ai" để chỉ các thế lực ép gả hay cản ngăn tình yêu nam nữ xuất hiện nhiều lần.

- "Ai" là đại từ phiếm chỉ. Nó chỉ chung tất cả mọi người. Trong bài ca này từ ai chỉ người trong cuộc (chàng trai hoặc cô gái) hoặc cha mẹ ép duyên mà chia cắt mối tình của họ, hay những đối tượng khác. Từ "ai" gợi ra sự trách móc, oán giận, nghe xót xa đến tận đáy lòng.

b.

- Bị lỡ duyên, tình nghĩa vẫn bền vững thủy chung. Điều đó được khẳng định qua các cặp ẩn dụ. Sao Hôm, sao Mai, mặt Trăng - mặt Trời (để chỉ hai người vừa đôi phải lứa); còn thể hiện qua hình ảnh so sánh "*Ta như sao Vượt chờ trăng giữa trời*", ý nói tình duyên tuy không thành nhưng lòng người vẫn đơn phương chờ đợi, vẫn mong có ngày gặp nhau.

- Tác giả lấy các hình ảnh thiên nhiên vũ trụ này (sao Hôm, sao Mai, sao Vượt, mặt Trăng, mặt Trời) gắn bó với cuộc sống lao động của những chàng trai, cô gái nông thôn cho nên, những hình ảnh này dễ đi vào liên tưởng, suy nghĩ cảm xúc của họ. Hơn nữa, điểm đặc biệt của những hình ảnh nghệ thuật này là tính bền vững, không thay đổi trong quy luật hoạt động của nó. Lấy cái bất biến của vũ trụ, của thiên nhiên để khẳng định cái tình thủy chung son sắt của lòng người chính là chủ ý của tác giả dân gian.

Soạn bài Ca dao than thân yêu thương tình nghĩa - Ngữ văn 10

- Các hình ảnh thiên nhiên có vẻ đẹp riêng, có thể trở thành nơi gửi tình, ngụ ý, diễn tả tâm hồn.

c. Phân tích câu cuối. "*Ta như sao Vượt chờ trăng giữa trời*"

- Ý nghĩa của câu cuối: Dù mình không còn nhớ đến ta, thì ta vẫn chờ đợi tình yêu của mình không bao giờ thôi, giống như sao Vượt cứ đứng giữa trời chờ đợi trăng lên.

- Sao Vượt là tên cổ của sao Hôm. Nó thường mọc sớm vào buổi chiều, lên đến đỉnh của bầu trời thì trăng mới mọc. Vì thế câu thơ cuối "*Ta như sao Vượt chờ trăng giữa trời*" như là một lời khẳng định về tình nghĩa thủy chung son sắt và ý chí quyết tâm vượt qua những rào cản của tình yêu. Câu thơ là một lời nhắn nhủ với bạn tình, đồng thời cũng là một khát khao mong tình yêu có thể cập đến bến bờ hạnh phúc.

Câu 3. Bài ca dao 4

Trong bài ca dao diễn tả nỗi nhớ thật tinh tế, cụ thể. Đó là nhờ thủ pháp gì và thủ pháp đó đã tạo hiệu quả nghệ thuật như thế nào?

Trả lời:

Các thủ pháp diễn tả tình thương nhớ trong bài ca dao và tác dụng của chúng:

a. Ẩn dụ và hoán dụ: "Khăn thương nhớ ai..." (Chiếc khăn là ẩn dụ gửi gắm nỗi lòng thương nhớ); "Đèn thương nhớ ai..." (Chiếc đèn là ẩn dụ nói lên nỗi nhớ khôn nguôi); "Mắt thương nhớ ai..." (đôi mắt là hoán dụ nói lên nỗi lòng thao thức vì thương nhớ).

b. Phép lặp (lặp từ ngữ và mô hình cú pháp)

Các từ thương, nhớ... được lặp lại nhiều lần, có tác dụng nhấn mạnh, tăng thêm nỗi nhớ thương. Các từ khăn, đèn, mắt cũng được lặp lại nhiều lần để tô đậm các hình ảnh ẩn dụ, hoán dụ, gây dấu ấn trong lòng người đọc.

"Khăn thương nhớ ai

Khăn rơi xuống đất

Khăn thương nhớ ai

Khăn vắt lên vai..."

Mô hình câu trên cũng được lặp lại nhiều lần để tô đậm cảm xúc, cảm giác liên quan đến niềm thương nhớ.

Soạn bài Ca dao than thân yêu thương tình nghĩa - Ngữ văn 10

c. Các câu hỏi tu từ được sử dụng liên tục: "Khăn thương nhớ ai - Khăn rơi xuống đất?... Đền thương nhớ ai - Mà đền chẳng tất? Mất thương nhớ ai - Mà mắt không yên?..."

Tác dụng của những câu hỏi tu từ liên tục làm cho tình cảm láy đi láy lại, hợp với tâm trạng bồn chồn, không yên vì thương nhớ.

d. Những câu thơ ngắn gọn gồm 4 tiếng (hình thức văn bản) có tác dụng như một sự thôi thúc, diễn tả tâm trạng bồn chồn. Sự phối hợp với câu lục bát ở cuối càng làm nổi bật sắc thái sốt ruột trong những câu thơ bốn chữ.

Câu 4. Bài ca dao 5

Chiếc cầu - dải yếm là một hình ảnh nghệ thuật chỉ có trong ca dao, nói lên ước muốn mãnh liệt của người bình dân trong tình yêu. Hãy phân tích để làm rõ vẻ đẹp độc đáo của hình ảnh nghệ thuật này.

Trả lời:

- Mô-tip là gì? Là khuôn, dạng, kiểu trong tiếng Việt nhằm chỉ những tổ hợp, những bộ phận lớn hoặc nhỏ đã được hình thành ổn định bền vững và được sử dụng nhiều lần trong sáng tác văn học nghệ thuật, nhất là trong văn học nghệ thuật dân gian.

- "Chiếc cầu" có ý nghĩa tượng trưng cho sự nối liền khoảng cách tình cảm giữa con người với con người. "Chiếc cầu - dải yếm" là một hình tượng độc đáo trong ca dao thể hiện khát vọng tình cảm mãnh liệt của các trang nam nữ thanh niên.

- Xưa nay, ước mong được ở gần nhau là ước mơ chính đáng của các đôi lứa yêu nhau. Ca dao đã thể hiện ước mong đó một cách sâu sắc, duyên dáng. Cô gái ước mong "sông rộng một gang" để "bắc cầu dải yếm" cho chàng sang chơi. Hình ảnh chiếc cầu dải yếm mãnh liệt và cũng là một ý tưởng táo bạo của cô gái.

Câu 5. Bài ca dao 6

Vì sao khi nói đến tình nghĩa của con người, ca dao lại dùng hình ảnh muối - gừng? Phân tích ý nghĩa biểu tượng và giá trị biểu cảm mà hình ảnh này trong bài ca dao và tìm thêm một số câu ca dao khác có sử dụng hình ảnh muối gừng để minh họa.

Trả lời:

a. Tác giả dân gian đã sử dụng những hình ảnh ẩn dụ quen thuộc mang tính truyền thống của ca dao (gừng cay - muối mặn). Muối và gừng là hai hình ảnh nghệ thuật cũng được xây dựng từ những hình ảnh có thực trong đời sống (những gia vị trong bữa ăn). Gừng có vị cay nồng nhưng thơm, muối có vị mặn đậm đà. Từ hai ý nghĩa ấy, gừng và muối đã

Soạn bài Ca dao than thân yêu thương tình nghĩa - Ngữ văn 10

được chọn để biểu trưng cho hương vị của tình người trong cuộc sống - tình nghĩa thủy chung gắn bó sắt son.

b. Phân tích ý nghĩa biểu trưng của gừng và muối trong bài ca dao:

Muối ba năm muối đang còn mặn

Gừng chín tháng gừng hãy còn cay

Đôi ta tình nặng nghĩa dày

Có xa nhau đi chẳng nữa ba vạn sáu ngàn ngày mới xa.

- Muối mặn, gừng cay biểu trưng cho nghĩa tình mặn nồng.

- Ba năm, chín tháng biểu trưng cho sự bền lâu, vĩnh cửu.

- Ba vạn sáu ngàn ngày tức 100 năm, biểu trưng cho suốt cuộc đời, cũng có nghĩa là vĩnh hằng.

=> Bài ca dao là câu hát về tình nghĩa thủy chung nhưng nó hướng nhiều hơn đến tình nghĩa vợ chồng - những người đã từng chung sống với nhau, từng cùng nhau trải qua những ngày tháng gừng cay - muối mặn.

- Những câu ca dao tương tự:

Tay bưng chén muối đĩa gừng

Gừng cay muối mặn xin đừng quên nhau

Muối càng mặn, gừng càng cay

Đôi ta tình nặng nghĩa dày em ơi!

Câu 6. Những biện pháp nghệ thuật thường được dùng trong ca dao? Những biện pháp đó có gì khác với nghệ thuật thơ trong văn học viết?

Trả lời:

a. Các biện pháp nghệ thuật thường dùng trong ca dao (qua các bài vừa học) là:

- Biện pháp so sánh (trong các bài 1, 2, 3)

- Biện pháp ẩn dụ (bài 2, 3, 4, 5, 6)

Soạn bài Ca dao than thân yêu thương tình nghĩa - Ngữ văn 10

- Hoán dụ (bài 4)

- Nói quá (bài 5, 6)

b. Những biện pháp nghệ thuật trong ca dao có nét riêng: Lấy những sự vật gần gũi cụ thể với đời sống của người lao động để so sánh, để gọi tên, để trò chuyện như: nhện, sao, mận, đào, vườn hồng, cái đó, con sông, chiếc cầu, chiếc khăn, cái đèn, đôi mắt... Trong khi đó thơ bác học trong văn học viết sử dụng trang trọng hơn, có những nét khó hiểu hơn, uyên thâm hơn. Một bên đậm chất dân gian. Một bên mang tính chất bác học.

Luyện tập

Câu 1. Tìm 5 bài ca dao mở đầu bằng "*Thân em như...*" và phân biệt sắc thái ý nghĩa của chúng.

Trả lời:

1- *Thân em như miếng cau khô*

Người khôn tham mỏng, người thô tham dày

2- *Thân em như giếng giữa làng*

Người khôn rửa mặt, người phàm rửa chân

3- *Thân em như tấm lụa đào*

Dám đâu xé lẻ vương nào cho ai

4- *Thân em như quế giữa rừng*

Ong chưa dám đậu muỗi đừng vo ve

5- *Thân em như tấm lụa điều*

Đã đông kẻ chuông lại nhiều người ưa...

6- *Thân em như cái sập vàng*

Lũ chúng anh như tổ ong tàn trời mưa...

Soạn bài Ca dao than thân yêu thương tình nghĩa - Ngữ văn 10

Trong bài ca dao không phải bài nào cũng thuộc chủ đề than thân. Các bài thứ 4, 5, 6 đều thể hiện sự kiêu kì của người con gái đầu lúc đầu có dùng cách nói khiêm nhường.

Câu 2. Tìm thêm những bài ca dao nói về nỗi nhớ người yêu, về cái khăn để thấy bài *Khăn thương nhớ ai* vừa nằm trong hệ thống vừa có vị trí đặc biệt, độc đáo riêng.

Trả lời:

"Nhớ ai ra ngân vào ngơ

Nhớ ai ai nhớ bây giờ nhớ ai"

"Nhớ ai bồi hồi bồi hồi

Như đứng đống lửa như ngồi đống than"

Bài ca dao *Khăn thương nhớ ai* tuy vẫn nằm trong hệ thống các bài ca dao thương nhớ trên đây nhưng nó vẫn có điểm riêng: Nỗi nhớ trong bài ca dao này vừa cụ thể, sinh động hơn lại vừa tổng hợp khái quát nhiều cung bậc hơn. Chính vì vậy nó cuốn hút và hấp dẫn hơn. Câu thơ của Nguyễn Khoa Điềm "*Đất nước là nơi em đánh rơi chiếc khăn trong nỗi nhớ thầm*" vừa lấy ý tứ từ sự thương nhớ của ca dao vừa lại khái quát lên một cấp độ cao hơn - câu thơ chính là một nét đẹp giản dị mà tinh tế sâu sắc của tâm hồn người Việt.